

ΕΠΙ ΤΗ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΛΕΤΗΡΙΔΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΗΓΡΙΟΥ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ '

MENANAPOC

EPPON ANEKAOTON

Εύτυχής είμαι διότι δύναμαι να χάμω γνωστόν είς τους άναγνώστας τοῦ « Ημεgoλυγίου τῆς Μεγάλης Ελλάδος» ἕν χειρόγραφον ἀνέκδοτον τοῦ ποιητοῦ Δημητρίου Κ. Παπαρηγοποίλου, ὅπερ, ἀγαθῆ τύχη, ἀνεῦgov τυχαίως ἀναδιφῶν ποικίλα καὶ διαφόρου ῦλης ἔγγραφα. Το χειρόγραφον αὐτό φέρει ἐπιγραφὴν Μέναν δρος καὶ περιγράφει μετὰ χάριτος καὶ ἀφελείας τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μενάνδρου καὶ τῆς ἔρωμένης αὐτοῦ Γλυκέρας. Τοῦ χειρογράφου τούτου ἡ τελευταία σελίς παρατίθεται πανομοιστύπως. ἕτη τεσσαράχοντα ἐννέα παρῆλθον ἀπὸ τοῦ 1872, ὅτε ἔγραψεν αὐτὸ ὁ ποιητὴς καὶ ὅμως, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τούτου, ἡ γραφὴ διατηρείται ἀναλλοώτος.

'Er ' Αθήναις 5 ' Ιουλίου 1922.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩ. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

 δ θέατρον ήνθει εἰς ᾿Αθήνας. Μένανδρος ὅ τῆς νέας κωμφδίας πατήρ, ὅ εὕνους εἰς τὸν Δῆμον τῶν ᾿Αθηναίων, ὅ ἐραστὴς τῆς Γλυκέρας, ἐμάστιζε τὰ γελοῖα ῆθη τῆς παρακμαζούσης ἑλληνικῆς κοινωνίας συγγράφων μεταξὺ φιάλης οἴνου καὶ φιλήματος. Κομψὸς καὶ εὕμορφος ἀνὴρ διητᾶτο βίον ἀνημμένον καὶ πολυτελῆ, ἀφειδῶς δαπανῶν καὶ πολυτελῶς κοσμούμενος. Φίλος τοῦ Ἐπικούρου, ὃν ἔτος ἕν ὑπερέβαινε μόνον, ἐνεπλήσθη τῶν

¹ Ό Δημήτριος Κ. Παπαροηγόπουλος ἀπέθανεν ἐν ᾿Αθήναις τὴν 21 Μαρτίου 1873 ήμέραν Τρίτην. άρχῶν ἐκείνου καὶ στρέφων τὰ νῶτα πρὸς τὴν ἐγκρατῆ φιλοσοφίαν τῶν ἀρχαίων χρόνων, λόγω καὶ ἔργω ἠσπάσθη τὸ καλὸν ἐκεῖνο δόγμα τοῦ Ἐπικούρου καὶ ἐθήρευε τὴν

⁶Η μόνη σωζομένη φωτογραφία τοῦ Δ. Παπαρρηγοπούλου μετὰ τοῦ παρὰ τὴν τράπεζαν καθημένου κ. Κ. Ι. Δραγούμη (1872).

χαταστηματικήν λεγομένην, τουτέστιν ούγι την έκ του πάθους ήδονήν, την βραγείαν καί τεταραγμένην, ής δορυφόροι έπονται αί θλίψεις και αι πικρίαι, άλλά την άλλην, την ήρεμον, την μετά φρονήσεως διαρκεστέραν ήδονήν. Ο Έπίκουοος, ανώτερος πολύ τοῦ Αριστίππου, τοῦ ἀποβαλόντος και αυτην την έννοιαν της άρετής από τοῦ βίου, αδίχως συχοφαντείται ώς ό ύλικώτερος Έλλην φιλόσοφος. Έθήρευε την ήδονην έν τῶ βίω. μάλιστα. 'Αλλ' έκτος τῶν μωρῶν τίς δὲν θηρεύει αὐτήν;

⁶Ο Μένανδρος πρῶτος ἤρχισε νὰ θεωρῆ τὸν ἔρωτα ἀπὸ ὑψηλοτέρας περιωπῆς. Ναὶ μὲν ὁ δηκτικὸς αὐτοῦ χαρακτὴρ παρασύρει

αὐτὸν ἐνίοτε καὶ πολλάκις ἐρράπισε καὶ τὰς δύο παρειὰς τοῦ καλοῦ τῆς ᾿Αφροδίτης παιδός, οὐχ ἦττον ὅμως καὶ πολλάκις ἐθώπευσε καὶ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν καὶ διέκρινε τὰς λεπτοτέρας ἰδιοτροπίας καὶ τὰ βαθύτερα αἰσθήματα αὐτοῦ. Αί κωμφδίαι τοῦ Μενάιδρου δὲν ἔχουσι βεβαίως τὸν ὄγχον καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν κωμφδιῶν τοῦ ᾿Αριστοφάνους μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι ἑκάτερος ἄλλο στάδιον ἀγῶνος είχε καὶ ὅτι ἡ κωμφδία τοῦ ᾿Αριστοφάνους ἐμάστιζε τὰς παρεκτροπὰς τῶν πολιτευομένων καὶ τοὺς φιλοσόφους, ἐνῷ

ή νέα κωμωδία άπό τοῦ ύψηλοῦ ἐχείνου θρόνου κατέπεσε παρά την έστίαν της οίχογενείας και την τράπεζαν τῶν πλουσίων. 'Επί 'Αριστοφάνους παρίστατο ένεργοῦσα καὶ ζῶσα έν τη σχηνή ή πολιτεία, έπὶ Μενάνδοου ή οίχονένεια. Άλλ' οὐδέποτε τὸ θέατρον ἔσγε τοσαύτην λαμπρότητα. δσην έπι Μενάνδρου και Φιλήμονος. Τῶν πολιτικῶν πρανμάτων τό χωμικόν μέρος είναι μικρόν και αιωνίως το αυτό, άλλ' οι χωμιχοί γαραχτήρες είναι άνεξάντλητοι. Όπως το έξωτεοικόν τοῦ ἀνθρώπου δέν εύρίσκει άλλο πανόμοιον έν τῶ κόσμω ὅλω, ούτω καί ό γαρακτήρ αύτοῦ έχει άτομικότητα ίδίαν. Και έπάστοτε δ πολιτισμός καί τα έλαττώματα

Ο Μένανδρος.

αὐτοῦ, al νέαι θεωρίαι καὶ al παρεκτροπαὶ αὐτῶν, ὁ νέος βίος, πάντα ταῦτα παρέχουσι νέαν ὕλην εἰς κωμφδίαν. Διὰ τοῦτο οὐδέποτε πλέον θὰ ἐπανέλθη ἐπιτυχῶς εἰς τὸ θέατρον τὸ γιγαντῶδες εἰδος τῆς ᾿Αριστοφανικῆς κωμφδίας.

Ο Μένανδρος ήγάπα την Γλυκέραν, έταιρικήν σφίγγα,

ήτις έκαυχατο έχουσα έφαστην τον ένδοξον κωμικόν και ήτις άσπάζετο τὰ χείλη τὰ ἀπαγγέλλοντα αὐτῆ τον κομψόν ἐκεῖνον διάλογον τὸν ἰδιάζοντα εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ύπάρχουσι γυναϊκες θεραπεύουσαι την φιλοδοξίαν αὐτῶν διὰ τοῦ ἔρωτος. Κολακεύονται περιπτυσσόμεναι τὸν ἄνδρα, ὅστις πρὸ μικροῦ ἐχειροκροτεῖτο καὶ ἐστεφανοῦτο εἰς τὸ θέατρον, καὶ ἐπαίρονται συγχωνεύουσαι την ὕπαρξιν αὐτῶν μετ' ἄλλης ὑπάρξεως [ἐξόχου]. Είναι τοῦτο ἔρως; Βεβαίως, καὶ ίσως ὁ εὐγενέστερος.

Έντούτοις δ Μένανδρος είχε δεινόν αντίπαλον, τόν Φιλήμονα, αμφισβητοῦντα οὐ μόνον τὰς δάφνας ἐν τῷ θεάτρω, άλλα και τα φιλήματα τῆς Γλυκέρας. Άλλ' ἐνῷ ὁ δῆμος και ή έταίρα έχουν τουτο κοινόν, ότι αμφότεροι κινουνται διά των θυσιών και του συμφέροντος, ό μεν των Άθηναίων δημος απέδιδε πάντοτε την δάφνην είς τον Μένανδρον, της δὲ Γλυκέρας ή καρδία δὲν ἀπέκρουε τὰς προσφορὰς τοῦ φιλήματος. Η αχάριστος, ένῷ ὑπέρ αὐτῆς ὁ Μένανδρος ήρνήθη την προσφοράν τοῦ Πτολεμαίου, καλοῦντος αὐτὸν είς την Αίγυπτον ένῶ υπέρ αὐτῆς ἀπέπεμψε τὰς ὡραιοτέρας έταίρας τῶν Ἀθηνῶν και τῆς Κορίνθου, αἴτινες ἐβόμβουν περί τον ώραιον έχεινον χαι έξοχον χωμικόν, τον δυνάμενον δι' ένος ιάμβου να καταστήση αυτάς διασήμους ένῷ χάριν αὐτῆς ἀπεθέωσε τὰ ὑποφορικὰ θέλγητρα καὶ την εύφυΐαν της έταίρας, ή Γλυχέρα διένεμε τας θωπείας αύτης μεταξύ Μενάνδρου και Φιλήμονος και ήγάπα άμφοτέρους, έκάτερον προδίδουσα.

Όπως ὁ Μένανδρος οὕτω καὶ ὁ Φιλήμων ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐν κωμφδία, παραστήσας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν χάριν τῆς Γλυκέρας, ἀπέκτησε τὴν εὐνοιαν αὐτῆς. Ἐκτοτε ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τοῦ ἑνὸς ἔπιπτεν εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ ἑτέρου, ἀντικαθιστῶσα διὰ τῆς τέχνης τὸ πῦρ τῶν φιλημάτων καὶ διὰ τῆς ὑποκρίσεως τὴν μέθην τοῦ ἔρωτος.

Οἱ Άθηνατοι ἐνόησαν τὸ πρᾶγμα καὶ ὁ διπλοῦς ἔρως τῆς Γλυκέρας ἐγένετο θέμα συνεχῶν ὑμιλιῶν ἐπὶ τέλους δὲ μόνον ὁ Μένανδρος ἐθαύμαζεν εἰσέτι τὴν πίστιν τῆς Γλυκέρας, ὅτε διαβαίνων πρωϊ ἀπὸ τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ μελε-

της μεγάλης ελλάδος

τῶν τὸ θέμα κωμφδίας ἀκούει γέλωτας ὅπισθεν αὑτοῦ. Έστράφη καὶ εἰδε νέους ἀναγινώσκοντας ἐπιγραφὴν γεγραμμένην δι' ἀνθρακος. Ἐξηκολούθησε πάλιν προχωρῶν, ἐπιφυλασσόμενος νὰ ἐπιστρέψη καὶ ν' ἀναγνώση ἀκολούθως τὸ ἀστεῖον ἐκεῖνο ἐπίγραμμα. Τίς εἰδε; Πολλάκις τοιαῦτά τινα τυχαῖα συμβεβηκότα ἐνέπνευσαν αὐτῷ τὸ θέμα ὅλης κωμφδίας. Τφόντι μετὰ μικρόν, ἀφοῦ διεσκεδάσθη ἡ συμμορία τῶν νέων, ἐπέστρεψε καὶ ἀνέγνωσε τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

«Ο Μένανδρος λαμβάνει τὰ φιλήματα τοῦ Φιλήμονος διὰ τῆς Γλυχέρας».

Αὐτὸς λοιπὸν ἦτο τὸ θέμα τοῦ γέλωτος καὶ ἡ τύχη, ἡν τοσάκις διεκωμώδησεν, ἀπέδιδεν ἤδη τὴν ὀφειλὴν αὐτῆς καθιστῶσα γελοῖον τὸν Μένανδρον. Δὲν ἤρκει ὅτι τὸν ἐνέπαιξεν ἡ Γλυκέρα, ἀλλὰ παρεδίδετο εἰς ποῖον; εἰς τὸν θανάσιμον ἐχθρόν, εἰς τὸν ἐν τῷ θεάτρῷ ἀντίπαλον αὐτοῦ. Συνωφριώθη κατὰ πρῶτον ἤδη ὁ εἴθυμος ἐκεῖνος χαρακτήφ, ὁ ἔχων ἀδελφὸν τὸ μειδίαμα καὶ τὴν εἰρωνίαν πάντοτε εἰς τὰ χείλη, ἠσθάνθη τὰς ἀκάνθας τῆς ζηλοτυπίας. Ἡ ἀγανάκτησις καὶ τὸ μῖσος ἐθόλωσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, τὸ αίμα συνέρρευσεν εἰς τὴν κεφαλήν, συνέσφιγξε τὴν πυγμήν, ἐτάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἕβαινε πρὸς τὴν Γλυκέραν μελετῶν ἐκδίκησιν.

Καθ' όδον απαντά τον Ἐπίχουρον ἐστεμμένον μὲ στεφάνους ἐχ ρόδων καὶ πομπωδῶς βαδίζοντα.

- Χαίοε, Μένανδρε.

- Κραιπαλά;, Ἐπίχουρε, καὶ πλανᾶσαι οὕτω εἰς τὰς όδούς:

- Οι νικηται στέφονται κ' ενίκησα την νύκτα ταύτην τον έρωτικον άγῶνα παρά τη Ναννίω.

- ^τΩραία νίχη. Μεταβληθεις βεβαίως εις χουσην βοοχήν ώς δ Ζεύς.

-'Αμισθί, Μένανδρε.

--- Ίδιοτροπία εταίρας, και ήδη τίς σε διεδέχθη αναχωρούντα;

 — Μένανδρε, μελαγχολάς· σ' ἐσύριξε χθές δ δημος ἐν τῷ θεάτρω;

467

Ό Μένανδρος δέν απήντησεν άλλ' έπρογώρησεν, έν τω μεταξύ όμως ή δργή αύτου διεσκεδάζετο ό γελών είς τάς περιπετείας των άλλων γελά και είς τας έαυτου. Υπήργε δε είς τον παράδοξον τουτον άνθρωπον ό χαρακτήρ έζωγραφημένος, ούτως είπειν, είς το πρόσωπον είγε το μέτωπον πλατύ και πλήρες προδίδον διάνοιαν βαθείαν και σοβαρότητα, αφ' έτέρου το κάτω γείλος προέχον γαριέντως, είχονιζον τό τε φιλήδονον αυτού χαι το σχωπτιχόν. Τοιούτοι γαρακτήρες δέν δργίζονται έπι μακρόν, απορρίπτουσι ταχέως τό βαρύ έχεινο φορτίον χαι προγωρούσιν εύθυμοι διά των άτραπῶν τοῦ βίου. Τφόντι μετά μιχρόν οἱ συνεσφιγμένοι μῦς τοῦ μετώπου αὐτοῦ διεστάλησαν, τὸ βλέμμα ἀπεκατέστη ίλαρον και ανακαγγάσας διηυθύνθη πρός την Βακγίδα, έταίραν Κορινθίαν, ην είγε γνωρίσει κατά τους άγωνας διά συστάσεως τῆς Γλυχέρας. Διημερεύσας δ' έχει ἀπηλθε περί την έσπέραν πρός την Γλυχέραν και είσηλθεν είς τον οικίσκον αὐιῆς.

Η Γλυχέρα είγεν ήδη μάθη τὸ ἐν Κεραμεικῶ ἐπίγραμμα και ανέμενε τον Μένανδρον ανυπομόνως ν' απολογηθη δέν έσκόπει. Υπάργουσιν άνθρωποι, ών ή φιλαυτία προσβάλλεται διὰ τῆς ἀπολογίας ὅστις ἡμάρτησε δέον νὰ ένη τὸ θάρρος της άμαρτίας ή απολογία αυτή χαθ' έαυτην είναι δευτέρα χαχία προστιθεμένη έπι τῆς πρώτης. Άλλα χαί διατί ν' απολογηθή; οι ανδρες είναι αλλόχοτοι τωόντι παραχωρούντες είς τὰς γυναίκας τὸ ἐλάγιστον μέρος τοῦ βίου αύτων, απαιτούσιν αφ' έτέρου ή γυνή να παραχωρή αύτοις πάσαν την υπαρξιν. Η προσβεβλημένη περιφιλαυτία, ην καλούσι ζηλοτυπίαν, είναι βεβαίως το μαλλον ανόητον πάθος. Ημείς δωρούμεν είς την γυναϊκα μίαν ώραν, μίαν στιγμήν τῆς νυκτός, ἔπειτα ἔρχεται ὁ πρακτικὸς βίος, αί άνδρικαί άσχολίαι, έταιραι άπορροφωσαι το μέγα μέρος της υπάρξεως ήμῶν εν τούτοις ή χαρδία τῆς γυναιχὸς μένει εἰς τό σχότος χαι μαραίνεται χαι αθίνει, διότι πλασθείσα διά τόν έρωτα καί τοῦτον έχουσα φιλοσοφίαν, ποίησιν, θρησχείαν, έν τούτω ζη και θερμαίνεται, πως λοιπόν θ' άρχεσθη με το ψιχίον έχεινο το όποιον τη ρίπτομεν;

468

12 14 Mil n'trepas with Staffor las demons Alnoch, pur . Section las le ligeon & liber for - It a techer er af aller ports war hear d' aller de la de l childred and a sound . The grow again the property and a second n't wild under Bregerbuck the had beerege the Πανομοιότυπον της τελευταίας χειρογράφου σελίδος του «Μενάνδρου». the state inder under and frale polition en

Ο Μένανδρος ἐχάθησε παρὰ τῆ Γλυχέρα, χαρίεις ὅπως πάντοτε, ἠσπάσθη τὸν γυμνὸν αὐτῆς λαιμόν, ἐθαύμασε χιλιάχις ἤδη τὴν πλουσίαν χρυσῆν χόμην τῆς γυναικός, ἔπειτα ἐτράπη εἰς φιλοσοφικὰς ὑμιλίας, ἀνέπτυξε ποιχίλα θέματα, ἐσάρχασε τὴν ἀρετήν, ἐχλεύασε τὸν πλοῦτον καὶ ἐπὶ τέλους, ἐνῷ ἀνυπομονοῦσα ἡ Γλυχέρα ἐμάδει διὰ τῶν χειλέων αὑτῆς ρόδον, οὐτινος τὰ φύλλα συνεπτυγμένα ἀπέμεναν εἰς τὰ χείλη αὑτῆς, ὁ Μένανδρος ἀπέθεσε θερμὸν φίλημα εἰς τὸν κάλυχα ἐχεῖνον τοῦ ἔρωτος.

-Τέλος πάντων, εψιθύρισεν ή Γλυκέρα μειδιώσα.

Ο Μένανδρος απεμακρύνθη όλίγον.

-Είσαι ώραία, τη είπεν, άλλ' είσαι άπιστος.

Η Γλυκέρα ἀπὸ τῆς πράου ἐκείνης καὶ περιπαθοῦς ἐκφράσεως, ῆν πρὸ μικροῦ εἰχε, ψυχρῶς ἀπήντησεν εἰς τὸν Μένανδρον:

- Δηλαδή είμαι έταίρα.

— Δηλαδη είσαι σειρην καταστρέφουσα τους προσεγγίζοντάς σε, μηχανη πλασθεισα ίνα πιέζης την καρδίαν περιβάλλουσα δι' άλλοκότου δρίζοντος την υπαρξιν ήμῶν. Και λοιπόν, ὡς ἑταίραν ἐγὼ σὲ ἡγάπων ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη διὰ σὲ μόνον ζῶν καὶ ἐργαζόμενος καὶ στεφόμενος ἐν τῷ θεάτρῷ; Τὸ ὡραῖον τοῦτο σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐλάτρευον, παρεδίδετο εἰς ἐμὲ ἀφοῦ ἐξηντλεῖτο ἐκ τῶν φιλημάτων ἄλλου; Καὶ ἐνηγκαλιζόμην την ὀσφύν σου φέρουσαν ἔτι ἀλλοτρίαν θερμότητα καὶ ἐμυκτήριζες τὸν ἔρωτα ἐν τῷ ἔρωτι περιπτυσσομένη ἐμέ;

— Ωραία καταστοοφη δράματος, έλεγεν ή Γλυκέρα, ἐνῷ ἐκάλυπτεν ήδη τοὺς ὥμους αὑτῆς καὶ τὸ στῆθος, πότε παρίσταται, Μένανδρε; - Έταίρα! είσαι γυνή, είπε κάλλιον, έκμυζῶσα τὴν ψυχὴν ἡμῶν διὰ τῶν ἀσπασμῶν σου καὶ ρίπτουσα ἔπειτα ἡμᾶς ἀψύχους καὶ ἐλεεινοὺς εἰς τὴν κόνιν τῶν τριόδων.

- Η χαταστροφή τοῦ δράματος παρατείνεται, Μένανδρε όποῖον τίτλον ἔχει;

- Ούκ έστιν ένάρετος γυνή, απήντησεν δ Μένανδρος

σιγήσας ἐπὶ μιχρὸν καὶ ἀνεχώρησεν ἄδων τοῦ ἀΑνακρέοντος βακχικὸν ἀσμα.

Μεθ' ἡμέρας εἰς τὸ θέατρον τῶν ᾿Αθηνῶν ἐστέφετο νέα τοῦ Μενάνδρου κωμφδία Οὐκ ἔστι χρηστὴ γυνή τὸν δὲ στέφανον ὁ Μένανδρος, ἐνώπιον τοῦ πλήθους, παρέδωκεν εἰς τὴν Γλυκέραν, ἡν μετὰ μικρὸν ἐλησμόνησε διὰ τὴν Βακχίδα.

Δ. Π [ΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ]

